

patriarhie și biserica schismatică. Cert este însă că înțelegerea s-a făcut prin mijlocirea călugărilor athoniți, conducerea misiunii de împăcare avînd-o Isaiia de la Hilandar. Cum am arătat mai sus, singur Ștefan Ieromonahul — în contradicție cu toate izvoarele sîrbești, contemporane sau aproape contemporane — atribuie lui Nicodim rolul de conducător al delegației. De altfel, tot Ștefan este singurul care pretinde că eroul expunerii sale ar fi primit acest rol de seamă în urma unor imaginare cereri insistente ale cneazului Lazăr, în cursul unei tot atît de imaginare călătorii a acestuia la Athos, făcută anume pentru a putea întîlni pe Nicodim, presupus a fi ajuns egumenul de mare renume al unei mănăstiri de acolo¹. Nu mai este decî locul să revenim asupra celor spuse, ci numai să lămurim rolul real pe care — după izvoarele sîrbești contemporane — l-a avut Nicodim în cursul tratativelor.

Principalul izvor în această privință — *Viața lui Isaiia de la Hilandar*² — ne indică (atribuindu-i, poate cu oarecare exagerare, acestui mare cărturar inițiativa tratativelor de împăcare) compunerea exactă a delegației: din ea făceau parte, pe lîngă Isaiia — incontestabil, conducătorul ei — și, ca principal sfetnic al său, fostul prot al Athosului, Teofan. Alături de aceștia doi este amintit și Nicodim « bărbat cinstit și sfînt, tare în cărți, și mai tare în judecată și cuvinte și răspunsuri; grec de neam »³. În sfîrșit, la delegație se adaugă — ca ajutoare ale lui Isaiia⁴ — doi dintre ucenicii acestuia, numiți Nicandru și Silvestru.

Un alt izvor — *Viața celui al doilea patriarh sîrbesc Sava*⁵ prezintă, cu mărunte variante, aceeași compunere a delegației: alături de Isaiia și de Teofan sînt amintiți cei doi ucenici ai lui Isaiia (dintre care Nicandru este numit aci « Nifon »⁶), iar, de-abia la urmă, este pomenit și Nicodim, căruia i se precizează rolul de « tîlmaci de cuvinte »⁷. În sfîrșit, *Viața patriarhului sîrbesc Efre*m⁸ nu amintește alături de Isaiia pe nici un alt membru al delegației, în afară de « înțeleptul bărbat, popa Nicodim »⁹.

Ce se poate desprinde din aceste știri atît de sărace și de diferite, pînă la un punct, între ele? În orice caz, că rolul lui Nicodim în delegație nu era decît acela al unui auxiliar — foarte prețios și prețuit —, dar numai auxiliar¹⁰. Chiar *Viața patriarhului Efre*m, care, cum s-a văzut, nu-l menționează, alături de conducătorul delegației, decît pe Nicodim, vorbește de el ca fiind adăugat acesteia («...помотника...» = de ajutor). Am putea deci presupune — ținînd seama și de faptul că, în *Viața patriarhului Sava*, Nicodim nu apare decît în urma celor două ajutoare, decît care, evident, avusese un rol mult mai însemnat — că starețul Voditei a fost într-adevăr adăugat delegației după constituirea ei. Această presupunere — al cărui caracter ipotetic nu mai este nevoie, credem, să-l subliniem — ar concorda însă cu cele ce se desprind din cercetarea activității lui Nicodim la nord de Dunăre, așa cum am prezentat-o mai sus.

Într-adevăr, pare foarte puțin verosimil ca Nicodim să-și fi părăsit mănăstirea de curînd întemeiată, toamai în 1375, cînd de cel puțin doi ani ea se afla mereu sub amenințarea unui atac unguresc și după ce o tentativă nereușită de ocuparea Severinului se și făcuse, cum am văzut, doar cu cîteva luni mai devreme. Este deci de crezut că în vara anului 1375 — fie că obșteea noii mănăstiri fusese doar risipită cu acest prilej, fie că însăși ocuparea cetății și regiunii adiacente de către ostile lui Nicolae de Gara se înfăptuise — Vodita nu mai funcționa efectiv și că, profitînd de acest prilej, țaratul și biserica sîrbească l-au putut folosi pe Nicodim — rămas

¹ « Viața », f. 50^r = p. 21—23.

² Vezi Anexa III, sub « A ».

³ Такожде жи и Никодима, частна и обштина мужа сана въ кинѣхъ снагѣиша въ разоумѣ и словесѣхъ и штектѣхъ. Гръка родомъ. Аprecierile de care, în acest izvor, se bucură Nicodim pentru activitatea sa în Țara Românească par a fi un adaos ulterior. Totuși, și în acest caz — cum știrile pe care ele ni le oferă au ajuns la Hilandar (unde a fost scris izvorul) datorită relațiilor permanente pe care această mănăstire le-a avut cu Țara Românească (pentru acestea, E. Turdeanu, *Legăturile românești cu mănăstirile Hilandar și Sf. Pavel de la Muntele Athos*, în « *Cercetări literare* », IV (1940) — ele rămîn deosebit de prețioase.

⁴ «...жи то бѣху блаженному благоумодни на всахъ слоужбохъ...» (= ce erau fericitului (Isaiia) de toate slujbele).

⁵ Vezi Anexa III, sub B.

⁶ Probabil greșală de copist. Ștefan Ieromonahul (*Viața*, f. 51^v = p. 24) amintește, pe lîngă Nicodim, prezentat, ca șef al delegației, doar pe « doi dintre părinți <monahii de la Atos> (anume Isaiia și Partenie) <sic!> și pe trei servi <șirbi> din boiarii numitului cneaz <Lazăr>... ».

⁷ «...съ сими и Никодима галаголама талковател... ».

⁸ Vezi Anexa III, sub C. O prelucrare mai nouă a aceluiași izvor (vezi Anexa III, sub D) nu mai menționează acest rol, aici Nicodim fiind calificat doar ca « cinstitul stareț ».

⁹ «...и помотника и лубоудрена мужа Никидима... ».

¹⁰ Acest rol de interpret pentru limba greacă pe lîngă un șef de misiune, mare cărturar dintr-o mănăstire athonită și pe lîngă consilierul acestuia, fost prot al Athosului, ar părea inexplicabil dacă nu am avea în vedere faptul că, la acea epocă, complexul de mănăstiri de pe țărmurile Egeei era în bună parte serbizat. Cunoașterea limbii grecești — buna ei cunoaștere, în așa măsură încît cu ajutorul ei să se poată exprima și subtilități teologice și nuanțe diplomatice — era destul de rară, nu numai printre călugării ctitoriilor sîrbești, ci chiar și printre aceia care dețineau funcții și răspunderi mai mari; astfel, nu numai Isaiia (sigur, de origine sîrb) ci și Teofan, despre a cărui origine nu sîntem informați — în ciuda numelui său de călugărie grecesc și a funcției de prot pe care o îndeplinea — puteau să nu cunoască limba greacă îndeajuns pentru a se putea dispensa, într-o împrejurare ce implica atîtea răspunderi, de serviciile unui bun interpret.